

Cursuri universitare

**MANUAL DE DREPT PENAL
PARTEA GENERALĂ**

Mihai Adrian HOTCA

**MANUAL DE DREPT PENAL
PARTEA GENERALĂ**

Ediția a III-a, revăzută și adăugită

Universul juridic

București

-2022-

TITLUL I

Aspecte generale

Capitolul I

NOȚIUNI INTRODUCTIVE

Secțiunea 1

Dreptul penal – ramură de drept (pozitiv)

§1. Definiția, obiectul și sarcinile dreptului penal

1.1. Preliminarii

Folosind limbajul comun, putem spune că *Dreptul penal* este alcătuit din legile care descriu (prevăd) și interzic sub amenințarea închisorii pe durată determinată, detențiunii pe viață sau amenzii faptele cele mai grave ce pot fi săvârșite în societate și care lezează valorile sociale importante, printre care se numără faptele contra omului (de exemplu, omorul, lovirea, vătămarea corporală, violul sau șantajul), contra patrimoniului (de pildă, furtul, tâlhăria, înșelăciunea sau abuzul de încredere), contra securității naționale (trădarea, înalta trădare sau spionajul) etc.

În accepțiune curentă, atunci când se folosesc expresiile sau termenii *Drept penal*, *Cod penal*, *lege penală*, *infracțiune*, *infractor* și alții specifici materiei de care ne vom ocupa în această carte, cei care întrebuițează asemenea expresii ori termeni sau cei care îi receptează se gândesc, de regulă, la închisoare (penitenciar, carceră, loc de detenție), adică la pierderea libertății.

Într-adevăr, persoanele care săvârșesc fapte prevăzute de legea penală riscă să fie încarcerate, chiar dacă finalmente nu toate vor ajunge la închisoare, din diverse cauze, pe care le vom analiza în lucrarea de față.

Această disciplină de studiu – *Dreptul penal. Partea generală* – ne ajută să dăm răspunsuri la întrebări, precum:

- Legea penală română se aplică tuturor persoanelor și faptelor?
- Căror fapte li se aplică legea penală dacă, de la data săvârșirii acestora și până la executarea sancțiunilor, se schimbă legea penală?
- Se poate aplica legea penală nouă unor fapte din trecut?
- Ce înseamnă infracțiune?
- Ce sancțiuni (pedepse, măsuri educative ori măsuri de siguranță) se aplică celor care comit infracțiuni?
- Ce se întâmplă cu cei care săvârșesc fapte, care aparent sunt infracțiuni, însă *in concreto* se constată că este incidentă legitima apărare, starea de necesitate, iresponsabilitatea, cazul fortuit etc.?
- Sunt pedepsiți cei care pregătesc comiterea unor infracțiuni sau care doar încearcă săvârșirea de infracțiuni, dar nu reușesc să transpună în practică ceea ce și-au propus?
- Cum sunt sancționate persoanele care săvârșesc în cooperare o infracțiune?
- Cum este sancționată o persoană care săvârșește mai multe infracțiuni?
- Cum sunt sancționați minorii care comit fapte interzise de legea penală?
- În ce condiții (de exemplu: până când?; este necesară plângerea persoanei vătămate?; poate avea loc împăcarea? etc.) poate fi sancționată o persoană care a comis o infracțiune?

- Toți cei care săvârșesc infracțiuni ajung la închisoare (penitenciar)?
- Pedepsele aplicate se execută integral?
- Ce se întâmplă după ce o persoană condamnată pentru săvârșirea unei infracțiuni a executat pedeapsa sau aceasta s-a stins în alt mod (de exemplu, ca urmare a prescripției, grațierii etc.)?

Expresia ***drept penal*** are două accepțiuni recunoscute în literatura de specialitate, respectiv de ramură a științei dreptului și de ramură a sistemului dreptului pozitiv.

Pentru a evita confuziile, de la început precizăm că, deși cele două sensuri ale expresiei „drept penal” sunt legate indisolubil, acestea au conținuturi bine stabilite și, totodată, diferite. Astfel, în timp ce dreptul penal, ca ramură de drept, este o parte a sistemului juridic (a ansamblului normelor juridice în vigoare), dreptul penal ca ramură a științelor juridice este o parte a sferei (genului) științelor dreptului.

Corelația între cele două noțiuni rezidă în aceea că dreptul penal pozitiv reprezintă, în fapt, obiectul de studiu al științei dreptului penal.

În doctrină, ca expresii echivalente sintagmei „drept penal”, se mai utilizează: ***drept criminal*** (*crimen, -inis*)¹ și, foarte rar, ***dreptul apărării sociale***.

În statele europene (de pildă, Spania, Franța sau Italia), cea mai folosită denumire pentru desemnarea ramurii de drept care reglementează relațiile de apărare socială esențiale este sintagma ***drept penal***². Aceasta derivă din substantivul latin ***poena*** (pedeapsă) și din adjectivul ***poenalis*** (referitor la pedeapsă).

Sintagma ***drept penal*** poate fi considerată parțial depășită de noile realități, în special având în vedere faptul că funcția aflictivă (de constrângere) a dreptului penal nu mai este atât de evidentă ca în perioada clasică a dreptului penal (secolele XVIII-XIX). De asemenea, dreptul penal contemporan este focalizat, cel puțin la fel de mult ca în privința funcției represive, și asupra altor două funcții (sarcini), și anume funcțiile preventivă și educativă.

Totuși, dacă luăm în considerare faptul că celelalte expresii ce pot fi folosite – ***drept criminal*** și ***dreptul apărării sociale*** – nu sunt nici ele la adăpost de critică și dacă adăugăm argumentul că sintagma ***drept penal*** este cea mai răspândită, iar la noi aceasta este de mult ***împământenită***, suntem de părere că denumirea ***drept penal*** este recomandabilă pentru ramura de drept ce urmează a fi tratată în paginile lucrării de față³.

1.2. Definiția dreptului penal pozitiv (ca ramură de drept)

Pentru definirea unei ramuri de drept trebuie avute în vedere anumite elemente, respectiv: obiectul de reglementare, metoda de reglementare, subiectele și scopul edictării normelor specifice.

¹ Această denumire provine din substantivul latin *crimen* (crimă, infracțiune, delict) și din adjectivul latin *criminalis* (referitor la crimă). Expresia *drept criminal* este utilizată, în principal, în doctrina anglo-saxonă, dar și în cea europeană. De pildă, lucrarea autorilor G. Stefani și G. Levasseur, apărută în anul 1967, în Franța, este intitulată *Traité de droit criminel*. În lucrările în limba engleză sunt folosite expresiile *Criminal law* și *Penal law*.

² De pildă, *derecho penal*, *droit pénal*, *diritto penale* etc.

³ Dacă pentru a denumi această ramură de drept s-ar folosi expresia *drept criminal*, aceasta ar acoperi numai instituția infracțiunii. Amintim că, în literatura de specialitate din țara noastră, se susține și teza că „pore mai corespunzătoare denumirea de drept al apărării sociale” (C. Bulai, B.N. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 8).

Pornind de la premisele de mai sus, definim *dreptul penal* ca **ramura subsistemului dreptului public ce cuprinde ansamblul normelor juridice care reglementează relațiile de apărare socială esențiale (fundamentale), născute ca urmare a incriminării și săvârșirii faptelor ce constituie infracțiuni, în scopul protecției societății, prin prevenirea infracțiunilor și tragerea la răspundere penală a celor care nu se conformează**¹.

Definiția *dreptului penal* relevă următoarele **elemente** ale acesteia:

- dreptul penal este o **ramură a dreptului (subsistemului) public**, deoarece, în cazul raporturilor penale de conformare, statul este implicat prin impunerea conduitei ce rezultă din normele de incriminare, iar în cazul celor de conflict, statul intervine prin aplicarea sancțiunilor împotriva persoanelor care săvârșesc infracțiuni;

- dreptul penal este un **ansamblu (unitar) de norme juridice** care, alături de normele aparținând celorlalte ramuri de drept, reprezintă o **componentă a dreptului public și, implicit, a sistemului dreptului românesc**, ceea ce înseamnă că este o **parte** a acestui sistem;

- relațiile sociale reglementate de normele dreptului penal sunt **relații de apărare socială esențiale (fundamentale)**. Aceste relații sociale sunt esențiale pentru că ele se nasc în jurul celor mai importante valori sociale (de pildă, viața persoanei, libertatea persoanei, proprietatea persoanei, securitatea națională etc.);

- dreptul penal **descrie (incriminează) faptele** ce constituie infracțiuni și **sancțiunile** corespunzătoare acestora. În principiu, destinatarii nu pot invoca necunoașterea legii penale, astfel că ei trebuie să cunoască atât infracțiunile, cât și consecințele comiterii lor (sancțiunile). Și alte ramuri sau subramuri de drept reglementează relații de apărare socială (de exemplu, dreptul contravențional sau dreptul fiscal), dar faptele ilicite din alte ramuri ori subramuri de drept poartă alte denumiri. Spre exemplu, faptele ilicite din domeniul dreptului contravențional se numesc contravenții, iar cele din materia dreptului fiscal se numesc delictе fiscale;

¹ Prof. C. Bulai și prof. B.N. Bulai definesc dreptul penal ca fiind „acea ramură a dreptului public, formată din ansamblul normelor juridice care reglementează relațiile de apărare socială prin incriminarea ca infracțiuni, sub sancțiuni specifice denumite pedepse, a faptelor periculoase pentru valorile sociale, în scopul apărării acestor valori, fie prin prevenirea infracțiunilor, fie prin aplicarea pedepsei persoanelor care le săvârșesc” (C. Bulai, B.N. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 7). În mod asemănător este definit dreptul penal pozitiv și de prof. C. Mitrache, în C. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 22. A se vedea și L.V. Lefterache, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 12. Prof. Fl. Streteanu și D. Nițu, parafrazând o decizie a CEDO – potrivit căreia presa este „câinele de pază al democrației” –, afirmă că: „dreptul penal își asumă rolul de «câine de pază» al ordinii sociale, revenindu-i misiunea apărării valorilor fundamentale ale vieții în societate” (Fl. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală, vol. I*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 10). Pentru alte definiții ale dreptului penal, a se vedea: N. Neagu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2020, p. 7; M.-I. Mărculescu-Michinici, M. Duinea, *Drept penal. Partea generală. Curs teoretic în domeniul licenței*, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 3. În dicționarul juridic penal, dreptul penal este definit ca fiind: „totalitatea normelor juridice ce reglementează reprimarea faptelor care, din cauza pericolului pe care îl prezintă pentru orânduirea socială și de stat, precum și pentru ordinea de drept, constituie infracțiuni” (G. Antoniu, C. Bulai, Gh. Chivulescu, *Dicționar juridic penal*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 101).